

**WARISAN ARKEOLOGI DAN ALAM
SEMULAJADI : SUMBANGANNYA KEPADA
PEMERKASAAN PELANCONGAN DAERAH
KUALA MUDA, KEDAH DARUL AMAN**

MOHD AMIN BIN ALI

UNIVERSITI SAINS MALAYSIA

2023

**WARISAN ARKEOLOGI DAN ALAM
SEMULAJADI : SUMBANGANNYA KEPADA
PEMERKASAAN PELANCONGAN DAERAH
KUALA MUDA, KEDAH DARUL AMAN**

oleh

MOHD AMIN BIN ALI

**Tesis ini diserahkan untuk
memenuhi keperluan bagi
Doktor Falsafah**

Julai 2023

PENGHARGAAN

Dengan nama Allah S.W.T Yang Maha Pemurah lagi Maha Penyayang. Segala puji dan syukur ke hadrat Tuhan semesta Alam atas anugerah dan kurniaan-Nya terhadap umat seluruh alam. Selawat dan salam ditujukan buat junjungan besar Nabi Muhammad S.A.W dan para sahabat. Terlebih dahulu saya ingin mengucapkan syukur Alhamdulillah ke hadrat Allah S.W.T, kerana di atas limpah dan kurniaNya, maka dapatlah saya menyiapkan tesis saya yang bertajuk "*Warisan Arkeologi dan Alam Semulajadi : Sumbangannya kepada Pemerkasaan Pelancongan Daerah Kuala Muda, Kedah Darul Aman*" ini dengan jayanya walaupun menempuhi pelbagai dugaan dan rintangan. Alhamdulillah. Di kesempatan ini, saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih yang tidak terhingga kepada Prof. Dato' Dr. Mokhtar Saidin, selaku penyelia yang saya kasihi di atas kesabaran, sokongan, nasihat dan bimbingan yang diberikan banyak membantu kepada kejayaan dalam penghasilan tesis ini. Berkat bimbingan, semangat, strategi dan kebijaksanaan beliau, saya dapat menimba ilmu yang sangat berharga serta merasai pelbagai pengalaman yang manis sepanjang menghasilkan penyelidikan ini. Buat Dr. Suresh a/l Narayanan yang merupakan penyelia baru yang dilantik menggantikan Prof. Dato' Dr. Mokhtar Saidin, saya ingin mengucapkan jutaan terima kasih kerana sudi menyelia saya dengan nasihat-nasihat berguna sehingga ke akhir penyelidikan saya ini. Juga ucapan terima kasih yang teristimewa kepada isteri tersayang, Pn. Norain binti Hamzah dan anak-anak, Mohd Basyir, A'inul Basyirah, Mohd Nizar, Ainul Syahirah dan Puteri Dania atas kesabaran, sokongan, bantuan, toleransi, cinta dan doa kalian selama ini sehingga tesis dan pengajian ini dapat disempurnakan. Kalian merupakan inspirasi dan sumber kekuatan yang utuh bagi ayah. Sesungguhnya segala pengorbanan yang telah dilakukan amat saya sanjungi dan

akan ayah ingati sepanjang hayat. Akhir kata, saya ingin panjangkan ucapan terima kasih ini kepada semua yang terlibat secara langsung dan tidak langsung dalam memberikan sumbangan cadangan dan bantuan dalam menyiapkan tesis ini. Semoga penyelidikan dan tesis ini dapat dijadikan wadah ilmu yang berguna untuk tatapan generasi akan datang.

ISI KANDUNGAN

PENGHARGAAN	ii
ISI KANDUNGAN	iv
SENARAI PETA	xi
SENARAI JADUAL	xii
SENARAI RAJAH	xvii
SENARAI PLET	xxi
SENARAI SIMBOL	xxii
SENARAI SINGKATAN PERKATAAN	xxiii
SENARAI LAMPIRAN	xxv
GLOSARI	xxvii
ABSTRAK	xxviii
ABSTRACT	xxxi
BAB 1 Pengenalan	1
1.1 Pengenalan	1
1.2 Warisan.....	1
1.3 Pelancongan Warisan	3
1.4 Komuniti.....	5
1.5 Kawasan Kajian.....	7
1.6 Isu Dan Masalah Pemasaran Pelancongan Warisan Di Daerah Kuala Muda	10
1.7 Latar Belakang Kajian.....	12
1.8 Objektif Kajian.....	17
1.9 Kaedah Kajian.....	17
1.10 Skop Kajian	19
1.11 Organisasi Tesis	20

BAB 2	PEMASARAN DESTINASI PELANCONGAN WARISAN	22
	
2.1	Pengenalan	22
2.2	Kerangka Konseptual	22
2.2.1	Komuniti	23
2.2.2	Konsep Pemasaran Destinasi Pelancongan.....	27
2.2.3	Pemasaran Destinasi Pelancongan Warisan.....	29
2.2.4	Pemegang Taruh	30
2.3	Produk Pelancongan Ikonik Daerah Kuala Muda	32
2.3.1	Produk Geologi	32
2.3.2	Produk Biologi Bakau Merbok	37
2.3.3	Produk Arkeologi Tamadun Awal	39
2.4	Infrastruktur dan Promosi Lokasi Pelancongan Dunia	46
2.5	Pemasaran Pelancongan Daerah Kuala Muda.....	48
2.5.1	Prasarana Penginapan di Daerah Kuala Muda.....	49
2.5.2	Prasarana Pengangkutan ke Daerah Kuala Muda	55
2.5.3	Pusat Informasi Pelancongan	57
2.6	Prasarana Pakej Pelancongan	58
2.6.1	Prasarana Pakej 1: Pusat Interpretasi Pelancongan Kuala Muda...	59
2.6.2	Prasarana Pakej 2: Puncak Jerai.....	60
2.6.3	Prasarana Pakej 3: Rekreasi Air Terjun Kuala Muda	62
2.6.4	Prasarana Pakej 4: Mineral Kuala Muda.....	64
2.6.5	Prasarana Pakej 5: Kedah Tua	66
2.6.6	Prasarana Pakej 6: Bakau Sungai Merbok	69
2.6.7	Prasarana Pakej 7: Galeri Tsunami dan Pasar Bisik	71
2.7	Promosi Pelancongan	75
2.7.1	Saluran Agensi Pelancongan.....	77
2.7.2	Saluran Seminar dan Festival.....	77

2.7.3	Saluran Hubungan Profesional.....	78
2.7.4	Saluran Sidang Media dan Penerbitan	78
2.7.5	Saluran Internet.....	79
2.8	Isu dan Masalah Komuniti dan Pelancongan Warisan.....	81
2.9	Rumusan Bab	85
BAB 3	KAEDAH PENYELIDIKAN	87
3.1	Pengenalan	87
3.2	Reka Bentuk Penyelidikan	87
3.3	Kaedah Gabungan (<i>Mix Methods Research</i>).....	89
3.4	Survei Makmal: Rujukan Maklumat Dokumentasi.....	91
3.5	Survei Lapangan: Lawatan ke Tapak Pelancongan Sampingan Daerah Kuala Muda.....	94
3.5.1	Produk Pelancongan Sejarah.....	94
3.5.2	Produk Pelancongan Agama	95
3.5.3	Produk Pelancongan Agro	96
3.5.4	Produk Pelancongan Eko dan Rekreasi	97
3.5.5	Produk Pelancongan Budaya dan Warisan	98
3.5.6	Produk Pelancongan Kesihatan.....	99
3.5.7	Produk Pelancongan Pendidikan.....	100
3.5.8	Produk Pelancongan Sukan.....	101
3.5.9	Produk Pelancongan Gastronomi (Makanan)	102
3.6	Survei Lapangan: Temu Bual.....	104
3.7	Survei Lapangan: Borang Soal Selidik Kajian Rintis	107
3.8	Survei Lapangan: Borang Soal Selidik Kajian Sebenar.....	112
3.9	Analisis Data Temu Bual	117
3.10	Lima Lokasi yang Patut Dilawati di Kedah	118
3.10.1	Maksud Pelancongan Warisan.....	119
3.10.2	Lokasi Pelancongan Warisan di Kedah	119

3.10.3	Lokasi Mesti Dilawati di Daerah Kuala Muda	120
3.10.4	Lokasi Pelancongan Warisan Di Daerah Kuala Muda.....	121
3.10.5	Maksud Produk Ikonik Pelancongan	122
3.10.6	Senarai Produk Ikonik yang Terdapat di Daerah Kuala Muda	123
3.10.7	Maksud Tentang Pakej Pelancongan	124
3.10.8	Pakej Pelancongan yang Terdapat di Daerah Kuala Muda.....	125
3.10.9	Status Pembangunan Prasarana dan Promosi Pelancongan di Daerah Kuala Muda.....	126
3.10.10	Cadangan Tentang Kaedah Terbaik yang Sepatutnya Dilakukan Kepada Pemasaran Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	127
3.11	Analisis Data Kajian Rintis	128
3.11.1	Statistik Demografi Responden Kajian Rintis	129
3.11.2	Analisis Kebolehpercayaan Instrumen Kajian Rintis	130
3.11.3	Analisis Data Kajian Rintis Bahagian B: Tahap Pengetahuan Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	132
3.11.4	Analisis Data Kajian Rintis Bahagian C: Pendapat Komuniti di Daerah Kuala Muda	136
3.11.5	Catatan Umum di Bahagian D	142
3.12	Rumusan Bab	144
BAB 4	HASIL KAJIAN	146
4.1	Pengenalan	146
4.2	Data Kajian Sebenar.....	146
4.2.1	Statistik Demografi Responden Kajian Sebenar	147
4.2.2	Analisis Kebolehpercayaan Instrumen Kajian Sebenar	148
4.2.3	Analisis Data Kajian Sebenar Bahagian B: Tahap Pengetahuan Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	149
4.2.3(a)	Mengetahui Maksud Pelancongan Warisan	149
4.2.3(b)	Mengetahui Jenis Pelancongan Warisan yang Terdapat di Daerah Kuala Muda	150

4.2.3(c)	Mengetahui Lokasi Tapak Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	151
4.2.3(d)	Mengetahui Daerah Kuala Muda Mempunyai Produk Pelancongan Warisan Geologi	152
4.2.3(e)	Mengetahui Daerah Kuala Muda Mempunyai Produk Pelancongan Warisan Arkeologi.....	153
4.2.3(f)	Mengetahui Daerah Kuala Muda Mempunyai Produk Pelancongan Warisan Biologi.....	154
4.2.3(g)	Mengetahui Maksud Pelancongan Ikonik	155
4.2.3(h)	Mengetahui Maksud Pakej Pelancongan.....	156
4.2.3(i)	Mengetahui Tahap Pembangunan Prasarana (Kemudahan) Pelancongan Warisan Di Daerah Kuala Muda	156
4.2.3(j)	Mengetahui Tahap Promosi Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	157
4.2.3(k)	Mengetahui Agenda Pemasaran Daerah Kuala Muda dalam Pembangunan Pelancongan Warisan.....	158
4.2.4	Analisis Data Kajian Sebenar Bahagian C: Pendapat Komuniti di Daerah Kuala Muda	160
4.2.4(a)	Daerah Kuala Muda Sesuai Dijadikan Destinasi Produk Pelancongan Warisan	160
4.2.4(b)	Kerajaan Negeri Sewajarnya Terlibat dalam Membangunkan Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda	161
4.2.4(c)	Perlu Penglibatan Jabatan Mineral Dan Geosains Malaysia (Kedah / Perlis / Pulau Pinang) Untuk Membangunkan Tapak Pelancongan Warisan Geologi (Geotapak) di Daerah Kuala Muda	162
4.2.4(d)	Perlu Penglibatan Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah) untuk Membangunkan Tapak Pelancongan Warisan Biologi (Biotapak) di Daerah Kuala Muda	163
4.2.4(e)	Perlu Penglibatan Jabatan Warisan Negara untuk Membangunkan Tapak Pelancongan Warisan Arkeologi (Geoarkeologi) di Daerah Kuala Muda.....	164
4.2.4(f)	Daerah Kuala Muda Sewajarnya Membangunkan Pelancongan Warisan dengan Menyediakan Pakej yang	

	Menggabungkan Kesemua Produk Ikonik dan Produk Sampingan.....	165
4.2.4(g)	Menyediakan Prasarana Papan Informasi (Tunjuk Arah dan Iklan) di dalam Daerah Kuala Muda	166
4.2.4(h)	Terdapat Keperluan untuk Membina Prasarana Mercu Tanda / Pintu Gerbang Menuju ke Daerah Kuala Muda	166
4.2.4(i)	Terdapat Keperluan untuk Menaik Taraf Prasarana (Tempat Parkir, Tandas, Surau dan Wakaf) di Setiap Tapak Pelancongan Warisan.....	167
4.2.4(j)	Kawasan Pelancongan Warisan Perlu Dipastikan Bersih	168
4.2.4(k)	Kemudahan Prasarana Penginapan yang Selesa Sewajarnya Disediakan	169
4.2.4(l)	Terdapat Cenderahati Disediakan dalam bentuk Makanan Tradisi dan Kraftangan Ikonik	170
4.2.4(m)	Komuniti Diberi Kursus Pemandu Pelancong dalam Bidang Pelancongan Warisan Anjuran Kementerian..	170
4.2.4(n)	Tahap Promosi Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda Perlu Dipertingkatkan	171
4.2.4(o)	Kerajaan Sewajarnya Memberikan Keutamaan kepada Komuniti untuk Menguruskan Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda	172
4.2.4(p)	Perlu Saluran Peruntukan Khas Secara Tetap daripada Pihak Kerajaan Negeri kepada Daerah Kuala Muda untuk Pemasaran Pelancongan Warisan.....	173
4.3	Rumusan Bab	176
BAB 5	PERBINCANGAN DAN KESIMPULAN.....	178
5.1	Pengenalan	178
5.2	Kejituan 27 Soalan Tahap Pengetahuan dan Kediaan Komuniti	178
5.3	Nilai Produk Pelancongan Warisan di Daerah Kuala Muda	179
5.4	Tahap Pengetahuan Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda	182
5.5	Pendapat Komuniti Daerah Kuala Muda	184
5.6	Hala Tuju Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda.....	186

5.7	Kesimpulan Kajian.....	189
5.8	Limitasi Kajian.....	190
5.9	Cadangan Kajian Masa Hadapan	191
	RUJUKAN	192

LAMPIRAN

SENARAI PENERBITAN DAN PEMBENTANGAN

SENARAI PETA

	Halaman
Peta 1.1	Lokasi daerah Kuala Muda di Kedah Darul Aman (sumber: koleksi penulis) 7
Peta 2.1	Lokasi hotel, motel dan resort di Sungai Petani 50
Peta 2.2	Lokasi inap desa di Sungai Petani 53
Peta 2.3	Kemudahan pengangkutan ke daerah Kuala Muda 56
Peta 2.4	Lokasi dan prasarana Pakej 2 62
Peta 2.5	Lokasi dan prasarana Pakej 3 64
Peta 2.6	Lokasi dan prasarana Pakej 4 66
Peta 2.7	Lokasi dan prasarana Pakej 5 68
Peta 2.8	Lokasi dan prasarana Pakej 6 71
Peta 2.9:	Lokasi dan prasarana Pakej 7 74
Peta 3.1	Lokasi tapak pelancongan sokongan sejarah daerah Kuala Muda 95
Peta 3.2	Lokasi produk pelancongan agama di daerah Kuala Muda 96
Peta 3.3	Lokasi produk pelancongan agro di daerah Kuala Muda 97
Peta 3.4	Lokasi produk pelancongan eko dan rekreasi di daerah Kuala Muda 98
Peta 3.5	Lokasi kawasan pelancongan budaya dan warisan daerah Kuala Muda 99
Peta 3.6	Lokasi produk pelancongan kesihatan di daerah Kuala Muda 100
Peta 3.7	Lokasi produk pelancongan pendidikan di daerah Kuala Muda 101
Peta 3.8	Lokasi produk pelancongan sukan Kuala Muda 102
Peta 3.9	Lokasi produk pelancongan gastronomi 103

SENARAI JADUAL

	Halaman
Jadual 2.1 Keistimewaan 11 geotapak sebagai produk pelancongan warisan semulajadi di daerah Kuala Muda	33
Jadual 2.2 Perbandingan produk pelancongan warisan semulajadi geologi antara geotapak Formasi Jerai di daerah Kuala Muda dengan geotapak Formasi Machinchang di Langkawi UGGp	35
Jadual 2.3 Perbandingan geotapak mewakili fenomena akibat terobosan granit antara yang tersenarai di daerah Kuala Muda dengan di Langkawi UGGp	36
Jadual 2.4 Produk pelancongan warisan arkeologi tamadun awal di Kompleks Arkeologi Sungai Batu (selepas Mokhtar, 2022)	42
Jadual 2.5 Klasifikasi penginapan di daerah Kuala Muda.....	49
Jadual 2.6 Senarai indap desa di sekitar Sungai Petani mengikut mukim.....	51
Jadual 2.7 Prasarana sedia ada di lapangan terbang, stesen keretapi dan stesen bas.....	56
Jadual 2.8 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 2, Puncak Jerai	60
Jadual 2.9 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 3, Rekreasi Air Terjun Kuala Muda.....	63
Jadual 2.10 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 4, Mineral Kuala Muda.....	65
Jadual 2.11 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 5, Kedah Tua.....	67
Jadual 2.12 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 6, Bakau Sungai Merbok	69
Jadual 2.13 Prasarana sedia ada dan cadangan penambahbaikan prasarana di laluan Pakej 7, Galeri Tsunami dan Pasar Bisik.....	72

Jadual 2.14	Isu dan masalah promosi pelancongan daerah Kuala Muda	79
Jadual 2.15	Data pemasaran pelancongan tapak pelancongan utama bagi kategori WHS, UGGp dan MAB.....	82
Jadual 2.16	Peratus tapak WHS, UGGp dan MAB yang terkesan akibat perkara-perkara yang tanpa komitmen penglibatan komuniti setempat (UNESCO, 2018)	84
Jadual 3.1	Nilai Keunggulan Sejagat tapak pelancongan utama daerah Kuala Muda.....	93
Jadual 3.2	Senarai responden yang terlibat dalam temu bual.....	106
Jadual 3.3	Responden Kajian Rintis	108
Jadual 3.4	Perkaitan saiz responden dan populasi penduduk (Cohen <i>et al.</i> , 2001).....	114
Jadual 3.5	Responden Kajian Sebenar.....	115
Jadual 3.6	Lokasi yang patut dilawati di negeri Kedah.....	118
Jadual 3.7	Maksud pelancongan warisan.....	119
Jadual 3.8	Lokasi pelancongan warisan di Kedah.....	120
Jadual 3.9	Lokasi mesti dilawati di daerah Kuala Muda.....	121
Jadual 3.10	Lokasi pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	122
Jadual 3.11	Kefahaman maksud produk ikonik.....	123
Jadual 3.12	Kefahaman tentang maksud pakej pelancongan.....	124
Jadual 3.13	Pakej pelancongan di daerah Kuala Muda	125
Jadual 3.14	Saranan tentang prasarana pelancongan di daerah Kuala Muda	126
Jadual 3.15	Saranan tentang promosi pelancongan di daerah Kuala Muda	127
Jadual 3.16	Cadangan untuk pemasaran pelancongan daerah Kuala Muda	127
Jadual 3.17	Demografi responden dalam Kajian Rintis	129
Jadual 3.18	Cerapan data primer Kajian Rintis ke atas 11 soalan di bahagian B yang melibatkan seramai 75 orang responden.....	132

Jadual 3.19	Statistik soal selidik Kajian Rintis Bahagian B: Tahap Pengetahuan Pelancongan Warisan Daerah Kuala Muda untuk kategori Skala Likert 3, 2 dan 1.....	135
Jadual 3.20	Cerapan data primer Kajian Rintis ke atas 16 soalan di bahagian C yang melibatkan seramai 75 orang responden.....	136
Jadual 3.21	Statistik soal selidik Kajian Rintis bahagian C- Pendapat Komuniti di Daerah Kuala Muda untuk kategori Skala Likert 3, 2 dan 1	140
Jadual 3.22	Maklum balas responden dalam Bahagian D bagi Kajian Rintis dan Kajian Sebenar.....	142
Jadual 4.1	Demografi responden dalam Kajian Sebenar	148
Jadual 4.2	Kajian Sebenar- maksud pelancongan warisan	150
Jadual 4.3	Kajian Sebenar- jenis pelancongan warisan yang terdapat di daerah Kuala Muda	151
Jadual 4.4	Kajian Sebenar- lokasi tapak pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	152
Jadual 4.5	Kajian Sebenar- daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan geologi	152
Jadual 4.6	Kajian Sebenar- daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan arkeologi	153
Jadual 4.7	Kajian Sebenar- daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan biologi	154
Jadual 4.8	Kajian Sebenar- maksud pelancongan ikonik	155
Jadual 4.9	Kajian Sebenar- maksud pakej pelancongan.....	156
Jadual 4.10	Kajian Sebenar- tahap pembangunan prasarana (kemudahan) pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	157
Jadual 4.11	Kajian Sebenar- tahap promosi pelancongan warisan di daerah Kuala Muda	157
Jadual 4.12	Kajian Sebenar- agenda pemasaran daerah Kuala Muda dalam pembangunan pelancongan warisan.....	158

Jadual 4.13	Senarai item Bahagian B yang berkaitan tahap pengetahuan pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	159
Jadual 4.14	Kajian Sebenar- daerah Kuala Muda sesuai dijadikan destinasi produk pelancongan warisan	160
Jadual 4.15	Kajian Sebenar- Kerajaan negeri sewajarnya terlibat dalam membangunkan pelancongan warisan daerah Kuala Muda	161
Jadual 4.16	Kajian Sebenar- Perlu penglibatan Jabatan Mineral dan Geosains Malaysia (Kedah / Perlis / Pulau Pinang) untuk membangunkan tapak pelancongan warisan geologi (geotapak) di daerah Kuala Muda.....	162
Jadual 4.17	Kajian Sebenar- Perlu penglibatan Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah) untuk membangunkan tapak pelancongan warisan biologi (biotapak) di daerah Kuala Muda	163
Jadual 4.18	Kajian Sebenar- Perlu penglibatan Jabatan Warisan Negara untuk membangunkan tapak pelancongan warisan arkeologi di daerah Kuala Muda	164
Jadual 4.19	Kajian Sebenar- Daerah Kuala Muda sewajarnya membangunkan pelancongan warisan dengan menyediakan pakej yang menggabungkan kesemua produk ikonik dan produk sampingan....	165
Jadual 4.20	Kajian Sebenar- Menyediakan prasarana papan informasi (tunjuk arah dan iklan) di dalam daerah Kuala Muda.....	166
Jadual 4.21	Kajian Sebenar- Terdapat keperluan untuk membina prasarana mercu tanda / pintu gerbang menuju ke daerah Kuala Muda.....	167
Jadual 4.22	Kajian Sebenar- Terdapat keperluan untuk menaik taraf prasarana (tempat parkir, tandas, surau dan wakaf) di setiap tapak pelancongan warisan	167
Jadual 4.23	Kajian Sebenar- Kawasan pelancongan warisan perlu dipastikan bersih	168
Jadual 4.24	Kajian Sebenar- Kemudahan prasarana penginapan yang selesa sewajarnya disediakan	169

Jadual 4.25	Kajian Sebenar- Terdapat cenderahati disediakan dalam bentuk makanan tradisi dan kraftangan ikonik.....	170
Jadual 4.26	Kajian Sebenar- Komuniti diberi kursus pemandu pelancong dalam bidang pelancongan warisan anjuran kementerian.....	171
Jadual 4.27	Kajian Sebenar- Tahap promosi pelancongan warisan daerah Kuala Muda perlu dipertingkatkan	172
Jadual 4.28	Kajian Sebenar- Kerajaan sewajarnya memberikan keutamaan kepada komuniti untuk menguruskan pelancongan warisan daerah Kuala Muda	173
Jadual 4.29	Kajian Sebenar- perlu saluran peruntukan khas secara tetap daripada pihak kerajaan negeri kepada daerah Kuala Muda untuk pemasaran pelancongan warisan	174
Jadual 4.30	Senarai item Bahagian C yang berkaitan pendapat komuniti di daerah Kuala Muda.....	175

SENARAI RAJAH

	Halaman
Rajah 2.1	Lokasi 11 produk pelancongan warisan semulajadi kategori geologi (geotapak) di daerah Kuala Muda (Che Aziz <i>et al.</i> , 2019)....33
Rajah 2.2	Hutan Bakau Merbok melebihi 30 km ² di sepanjang 40 km aliran Sungai Merbok, Kuala Muda (selepas Siti Azizah <i>et al.</i> , 2019)38
Rajah 2.3	Lokasi tapak arkeologi yang dijalankan kajian sejak tahun 1800-an (selepas Wales, 1940; Allen, 1988; Mokhtar, 2016 dan 2022)41
Rajah 2.4	Lokasi Kompleks Percandian Pengkalan Bujang, Kompleks Percandian Bukit Batu Pahat dan Kompleks Arkeologi Sungai Batu yang merupakan lokasi produk pelancongan warisan arkeologi tamadun awal di daerah Kuala Muda (selepas Wales, 1940; Lamb, 1961; Mokhtar, 2016).....42
Rajah 3.1	Carta alir metodologi kajian lapangan.....88
Rajah 3.2	Analisis kebolehpercayaan instrumen Croanbach Alpha menunjukkan nilai 0.953 untuk Bahagian B (tahap pengetahuan tentang pelancongan warisan di daerah Kuala Muda) yang membolehkan Kajian Rintis tersebut digunakan dalam pengedaran borang soal selidik..... 131
Rajah 3.3	Analisis kebolehpercayaan instrumen Croanbach Alpha menunjukkan nilai 0.908 untuk Bahagian C (pendapat komuniti di daerah Kuala Muda) yang membolehkan Kajian Rintis tersebut digunakan dalam pengedaran borang soal selidik 131
Rajah 4.1	Analisis Croanbach Alpha menunjukkan nilai yang diperolehi untuk (a) Bahagian B dan (b) Bahagian C yang membolehkan persampelan data primer yang dicerap digunakan untuk memperlengkapkan kejituan kajian pemasaran pelancongan daerah Kuala Muda 149
Rajah 4.2	Statistik responden mengenai pengetahuan pelancongan warisan ... 150

Rajah 4.3	Statistik responden mengenai pengetahuan jenis pelancongan warisan yang terdapat di daerah Kuala Muda	151
Rajah 4.4	Statistik responden mengenai pengetahuan lokasi tapak pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	152
Rajah 4.5	Statistik responden mengenai pengetahuan daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan geologi	153
Rajah 4.6	Statistik responden mengenai pengetahuan daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan arkeologi	154
Rajah 4.7	Statistik responden mengenai pengetahuan daerah Kuala Muda mempunyai produk pelancongan warisan biologi.....	155
Rajah 4.8	Statistik responden mengenai pengetahuan maksud pelancongan ikonik.....	155
Rajah 4.9	Statistik responden mengenai pengetahuan maksud pakej pelancongan.....	156
Rajah 4.10	Statistik responden mengenai pengetahuan tahap pembangunan prasarana (kemudahan) pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	157
Rajah 4.11	Statistik responden mengenai pengetahuan mengetahui tahap promosi pelancongan warisan di daerah Kuala Muda.....	158
Rajah 4.12	Statistik responden mengenai pengetahuan mengetahui agenda pemasaran daerah Kuala Muda dalam pembangunan pelancongan warisan.....	158
Rajah 4.13	Statistik responden berkenaan daerah Kuala Muda sesuai dijadikan destinasi produk pelancongan warisan	160
Rajah 4.14	Statistik responden berkenaan perlu penglibatan pihak kerajaan negeri untuk membangunkan pelancongan warisan daerah Kuala Muda.....	161
Rajah 4.15	Statistik responden berkenaan penglibatan Jabatan Mineral dan Geosains Malaysia (Kedah / Perlis / Pulau Pinang) untuk	

	membangunkan tapak pelancongan warisan geologi (geotapak) di daerah Kuala Muda.....	162
Rajah 4.16	Statistik responden berkenaan penglibatan Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah) untuk membangunkan tapak pelancongan warisan biologi (biotapak) di daerah Kuala Muda	163
Rajah 4.17	Statistik responden berkenaan penglibatan Jabatan Warisan Negara untuk membangunkan tapak pelancongan warisan arkeologi (geoarkeologi) di daerah Kuala Muda.....	164
Rajah 4.18	Statistik responden berkenaan daerah Kuala Muda perlu membangunkan pelancongan warisan dengan menyediakan pakej yang menggabungkan kesemua produk ikonik dan produk sampingan.....	165
Rajah 4.19	Statistik responden berkenaan menyediakan prasarana papan informasi (tunjuk arah dan iklan) di dalam daerah Kuala Muda.....	166
Rajah 4.20	Statistik responden berkenaan terdapat keperluan untuk membina prasarana mercu tanda / pintu gerbang menuju ke daerah Kuala Muda.....	167
Rajah 4.21	Statistik responden berkenaan terdapat keperluan untuk menaik taraf prasarana (tempat parkir, tandas, surau dan wakaf) di setiap tapak pelancongan warisan.....	168
Rajah 4.22	Statistik responden berkenaan kawasan pelancongan warisan perlu dipastikan bersih.....	168
Rajah 4.23	Statistik responden berkenaan kemudahan prasarana penginapan yang selesa.....	169
Rajah 4.24	Statistik responden berkenaan cenderahati disediakan dalam bentuk makanan dan kraf komuniti sebagai kenang-kenangan.....	170
Rajah 4.25	Statistik responden berkenaan komuniti diberi kursus pemandu pelancong dalam bidang pelancongan warisan anjuran kementerian	171

Rajah 4.26	Statistik responden berkenaan tahap promosi pelancongan warisan daerah Kuala Muda perlu dipertingkat.....	172
Rajah 4.27	Statistik responden berkenaan kerajaan memberikan keutamaan kepada komuniti untuk menguruskan pelancongan warisan daerah Kuala Muda	173
Rajah 4.28	Statistik responden berkenaan perlu saluran peruntukan khas secara tetap daripada pihak kerajaan negeri kepada daerah Kuala Muda untuk pemasaran pelancongan warisan.....	174

SENARAI PLET

	Halaman
Plet 2.1	Sarang madu lebah kelulut di Kampung Bujang Homestay, Bujang (sumber: koleksi penulis)54
Plet 2.2	Sangkar ternakan tiram di Bakau Hijau River Lodge, Bedong (sumber: koleksi penulis)54
Plet 2.3	Kemudahan di Pusat Interpretasi Pelancongan Kuala Muda58

SENARAI SIMBOL

%	peratus
λ	faktor muatan
δ	(1- λ)
°	darjah
‘	minit
“	saat
α	Alpha Cronbach
E	peratusan ralat maksimum
m	meter
n	peratusan saiz sampel diperlukan
p	peratusan perkadaran penduduk
r	Korelasi Pearson
x	variabel x
y	variabel y
z	bilangan responden / nilai sesuai dengan tahap keyakinan yang diperlukan / bilangan item dalam konstruk/model

SENARAI SINGKATAN PERKATAAN

AVE	varian rata-rata
B	barat
CR	kebolehpercayaan komposit
GG	Global Geopark
GPS	<i>“Global Positioning System”</i>
ha	hektar
IKM	Institut Kemahiran MARA
JPM	Jabatan Pembangunan Masyarakat
km	kilometer
LPPM	Lembaga Penggalakan Pelancongan Malaysia
MAB	<i>“Man and Biosphere”</i>
MPSPK	Majlis Perbandaran Sungai Petani Kedah
MRSM	Maktab Rendah Sains Mara
MSU	Management and Science University
OUM	Open University Malaysia
OUV	<i>“Outstanding Universal Value”</i>
PIBG	Persatuan Ibu Bapa Guru
PIPKM	Pusat Interpretasi Pelancongan Kuala Muda
PPAG	Pusat Penyelidikan Arkeologi Global
S	selatan
SD	sisihan piawai
SM	Sekolah Menengah
SMKA	Sekolah Menengah Kebangsaan Agama
T	timur

TDC	<i>“Tourism Development Corporation”</i>
U	utara
UGGp	UNESCO Global Geopark
UiTM	Universiti Teknologi MARA
UNESCO	<i>“United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization”</i>
UPEN	Unit Perancang Ekonomi Negeri
UPU	Unit Permohonan Universiti
USM	Universiti Sains Malaysia
WHS	<i>“World Heritage Site”</i>

SENARAI LAMPIRAN

- LAMPIRAN 2.1 PROMOSI JERAI GEOPARK, BIOLOGI BAKAU MERBOK DAN GEOARKEOLOGI SUNGAI BATU MENERUSI SALURAN AGEN PELANCONGAN
- LAMPIRAN 2.2 AKTIVITI PROMOSI JERAI GEOPARK, BIOLOGI BAKAU MERBOK DAN GEOARKEOLOGI SUNGAI BATU MELALUI AKTIVITI CERAMAH, SEMINAR PAMERAN, PESTA, FESTIVAL DAN KARNIVAL
- LAMPIRAN 2.3 AKTIVITI PROMOSI JERAI GEOPARK, BIOLOGI BAKAU MERBOK DAN GEOARKEOLOGI SUNGAI BATU MELALUI HUBUNGAN PROFESIONAL
- LAMPIRAN 2.4 AKTIVITI PROMOSI JERAI GEOPARK, BIOLOGI BAKAU MERBOK DAN GEOARKEOLOGI SUNGAI BATU MELALUI PELANCARAN BUKU, NOTA, SIDANG MEDIA, BROSUR MAKLUMAT, DOKUMENTARI DAN PENGGAMBARAN
- LAMPIRAN 2.5 AKTIVITI PROMOSI JERAI GEOPARK, BIOLOGI BAKAU MERBOK DAN GEOARKEOLOGI SUNGAI BATU MELALUI INTERNET
- LAMPIRAN 3.1 KAJIAN LITERATUR BERKAITAN PRODUK PELANCONGAN WARISAN DAN SEMULAJADI DAERAH KUALA MUDA
- LAMPIRAN 3.2 SENARAI RUJUKAN UTAMA TAPAK WARISAN DUNIA UNESCO KATEGORI WARISAN
- LAMPIRAN 3.3 SENARAI RUJUKAN UTAMA TAPAK WARISAN DUNIA UNESCO KATEGORI WARISAN SEMULAJADI HUTAN SIMPAN
- LAMPIRAN 3.4 SENARAI RUJUKAN UTAMA TAPAK WARISAN DUNIA UNESCO KATEGORI WARISAN SEMULAJADI GEOPARK
- LAMPIRAN 3.5 HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN SEJARAH DI DAERAH KUALA MUDA
- LAMPIRAN 3.6 HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN AGAMA DI DAERAH KUALA MUDA
- LAMPIRAN 3.7 HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN AGRO DI DAERAH KUALA MUDA

LAMPIRAN 3.8	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN EKO DAN REKREASI DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.9	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN BUDAYA DAN WARISAN DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.10	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN KESIHATAN DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.11	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN PENDIDIKAN DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.12	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN SUKAN DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.13	HASIL SURVEI LOKASI PELANCONGAN GASTRONOMI (MAKANAN) DI DAERAH KUALA MUDA
LAMPIRAN 3.14	SOALAN KAJIAN RINTIS YANG DIKEMUKAKAN BERTUJUAN UNTUK MENDAPATKAN DATA DEMOGRAFI RESPONDEN
LAMPIRAN 3.15	SOALAN KAJIAN SOAL SELIDIK SEBENAR YANG DIKEMUKAKAN BERTUJUAN UNTUK MENDAPATKAN DATA DEMOGRAFI RESPONDEN
LAMPIRAN 3.16	DATA ANALISIS KUANTITATIF KAJIAN RINTIS
LAMPIRAN 4.1	DATA ANALISIS KUANTITATIF KAJIAN SEBENAR

GLOSARI

Temu bual	Trigulasi bertujuan untuk mengesahkan data atau maklumat yang diperolehi
Kajian Rintis	Satu kajian awal yang dilaksanakan dalam skala yang kecil dengan tujuan yang pelbagai.
Soal Selidik Sebenar	Soal selidik merupakan satu set soalan atau item dalam bentuk tulisan. Ia merupakan satu alat yang dibentuk secara khusus untuk mengumpul maklumat bagi tujuan analisis yang dapat menjawab persoalan kajian
SPSS	SPSS <i>Statistics</i> ialah <i>suite</i> perisian statistik yang dibangunkan oleh IBM untuk pengurusan data, analisis lanjutan, analisis multivariate, risikan perniagaan dan penyiasatan jenayah
Alpha Cronbach	Alpha Cronbach, α (atau pekali alfa), yang dibangunkan oleh Lee Cronbach pada tahun 1951, mengukur kebolehpercayaan, atau konsistensi dalaman. "Kebolehpercayaan" ialah nama lain untuk konsistensi.
Varian Rata-Rata (AVE)	Ukuran jumlah varian yang ditangkap oleh konstruk dan berhubung dengan jumlah varian akibat ralat pengukuran
Kebolehpercayaan Komposit (CR)	Nilai pengukuran sejauh mana item dalam konstruk itu mengukur konsep yang terpendam

**WARISAN ARKEOLOGI DAN ALAM SEMULAJADI :
SUMBANGANNYA KEPADA PEMERKASAAN PELANCONGAN DAERAH
KUALA MUDA, KEDAH DARUL AMAN**

ABSTRAK

Kajian ini memilih tajuk Pemasaran Pelancongan Warisan di daerah Kuala Muda kerana daerah ini baharu sahaja diperkenalkan dengan tiga produk warisan iaitu geologi (geotapak), biologi (biotapak) dan arkeologi (tapak geoarkeologi) secara rasmi sempena pemsyukuran Jerai Geopark pada 2017. Ini bermakna program geopark telah meningkatkan nilai pelancongan sedia ada di daerah Kuala Muda yang asalnya dalam bentuk ekopelancongan ke satu tahap pelancongan warisan berilmu di bawah geopelancongan. Berdasarkan pengurusan *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO) terhadap tapak UNESCO Global Geopark (UGGp), *World Heritage Site* (WHS) dan *Man and Biosphere* (MAB) mendapati pelancongan warisan berilmu ini hanya akan berjaya dengan lestari sekiranya komuniti dilibatkan sepenuhnya. Sehubungan itu objektif kajian ini adalah untuk (i) mengenal pasti nilai produk pelancongan warisan di daerah Kuala Muda, (ii) menentukan tahap pengetahuan komuniti, (iii) mengenal pasti pendapat komuniti dan (iv) menentukan hala tuju pemasaran pelancongan warisan di daerah Kuala Muda. Bagi mencapai objektif kajian maka kaedah soal selidik dijalankan melalui temu bual, Kajian Rintis dan Kajian Sebenar. Data akhir akan dianalisis dengan perisian SPSS. Kaedah temu bual melibatkan 16 responden, 75 responden untuk Kajian Rintis dan 674 responden untuk Kajian Sebenar. Berdasarkan perbandingan dengan tapak yang mempunyai produk pelancongan warisan yang sama seperti yang terdapat di daerah Kuala Muda mendapati nilainya adalah sangat tinggi dan boleh berjaya dalam industri pelancongan

warisan jika dibangun secara lestari. Hasil analisis nilai kebolehpercayaan terhadap (i) tahap pengetahuan tentang pelancongan warisan di daerah Kuala Muda telah mendapat skor Alpha Cronbach's 0.925 dan (ii) pendapat komuniti di daerah Kuala Muda mendapat skor 0.908. Ini menunjukkan kajian ini dikategorikan sangat baik dan efektif dengan tahap konsistensi yang tinggi. Statistik untuk Skala Likert tahu dan sangat mengetahui daripada 11 item atau persoalan untuk tahap pengetahuan mendapati hanya 1 soalan di bawah 60%, 7 soalan mencapai 60-69%, 2 soalan 70-79% dan hanya 1 soalan melebihi 80%. Ini menunjukkan pencapaian yang dicapai hanyalah sederhana. Namun, untuk statistik 16 item atau persoalan pendapat komuniti bagi Skala Likert setuju dan sangat bersetuju mendapati hanya 1 soalan di bawah 80%, 9 soalan mencapai 80-89% dan 6 soalan melebihi 90%. Ini menunjukkan pencapaian yang sangat baik yang bermakna komuniti menyokong dan bersedia bersama dalam agenda pemasaran pelancongan warisan di daerah ini. Analisis faktor pemuatan menunjukkan nilai purata diperolehi untuk Bahagian B ialah 0.925 dan Bahagian C ialah 0.908 menunjukkan kajian soal selidik ini adalah baik. Varian Rata-Rata (AVE) bagi kajian ini mendedahkan purata AVE kedua-dua variabel memberikan nilai 0.5, menunjukkan satu kesahan konvergen yang sah manakala nilai kebolehpercayaan komposit (CR) keduanya lebih daripada 0.9. Ini menggambarkan model struktur kajian soal selidik yang baik dan kesahan konvergen yang sah serta mempunyai variabel kepercayaan yang saling berkait. Secara keseluruhannya kajian ini mencapai tujuan tesis, didapati tahap pengetahuan komuniti adalah sederhana walaupun kesediaan mereka sangat tinggi untuk bersama dalam pemasaran pelancongan warisan di daerah ini. Oleh itu untuk masa depan industri pelancongan warisan yang lebih cemerlang dan lestari sebagaimana yang ditunjukkan oleh tapak UNESCO UGGp, WHS dan MAB,

maka daerah perlu melaksanakan peningkatan program pendidikan dan kesadaran
awam secara tersusun dan berterusan di kalangan komuniti dengan segera.

**ARCHAEOLOGICAL AND NATURAL HERITAGE : ITS
CONTRIBUTION TO ENHANCE TOURISM IN DISTRICT OF KUALA
MUDA, KEDAH DARUL AMAN**

ABSTRACT

This study chose the title of Heritage Tourism Marketing in Kuala Muda district because the district has just been introduced with three heritage products, namely geology (geosites), biology (biosites), and archaeology (geoarchaeology sites) officially in conjunction with the launch of Jerai Geopark in 2017. It means that the geopark program has increased the value of existing tourism in the Kuala Muda district, originally ecotourism, to a level of knowledge heritage tourism known as geotourism. Based on the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) management experience, the UNESCO Global Geopark (UGGp), World Heritage Site (WHS), and Man and Biosphere (MAB) sites found that this knowledge heritage tourism will only be successful and sustainable if the community is fully involved. Therefore, the objective of this study is to (i) identify the value of heritage tourism products in the Kuala Muda district, (ii) determine the level of community knowledge, (iii) identify the opinion of community readiness, and (iv) determine the direction of heritage tourism marketing in Kuala Muda district. Therefore, to achieve the objectives of the study then, the questionnaire method was conducted through interviews, pilot studies, and actual studies. The final data will be analyzed with SPSS software. The interview method involved 16 respondents, 75 respondents for the pilot study and 664 respondents for the actual study. Based on a comparison with sites that have the same heritage tourism products as those found in the Kuala Muda district, it was found that its value is very high and can be successful

in the heritage tourism industry if developed sustainably. The results of the analysis of reliability values on (i) the level of knowledge about heritage tourism in Kuala Muda district) have obtained Cronbach's Alpha score of 0.925 and (ii) community readiness in Kuala Muda district got a score of 0.908. It indicates that this study is categorized as very good and effective with a high level of consistency. Statistics for the Likert Scale know and are very knowing out of 11 items or questions for knowledge level found only 1 item below 60%, 7 questions reached 60-69%, 2 questions 70- 79%and only one 80%. It shows that the achievements achieved are only modest. However, for the 16-item statistic or community readiness question for the Likert Scale, agree and strongly agree found only 1 item below 80%, 8 questions reached 80- 89%and 5 items above 90%. It indicates an excellent achievement which means the community is supportive and willing to work together in the heritage tourism marketing agenda in the district. The loading factor analysis also shows that the average value obtained for Part B is 0.925 and Part C is 0.908, which shows that this questionnaire study is good. The Average Variance (AVE) for this study has revealed the average AVE for both variables giving a value of 0.5, which shows a valid convergent validity, while the composite reliability value (CR) of both is more than 0.9. It illustrates a good questionnaire research structure model and valid convergent validity and has interrelated trust variables. Overall, this study has achieved the purpose of the thesis, where it is found that the level of knowledge of the community is moderate, although their willingness is very high to be together in the marketing of heritage tourism in this district. Therefore, for the future of a more outshine and sustainable heritage tourism industry, as demonstrated by the UNESCO sites UGGp, WHS, and MAB, the district needs to implement the improvement of education and public awareness programs in an organized and continuous manner among the community immediately.

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pengenalan

Kajian peringkat doktor falsafah ini memfokuskan kepada tajuk pemasaran pelancongan warisan di daerah Kuala Muda. Oleh yang demikian bab pertama ini akan membincangkan tujuan, kaedah dan skop kajian ini. Walau bagaimanapun akan dibincangkan terlebih dahulu tentang definisi warisan dan pelancongan warisan, latar belakang kajian serta isu dan masalah kajian terlebih dahulu. Bahagian akhir bab akan dilengkapi dengan huraian setiap bab yang terdapat di dalam tesis ini.

1.2 Warisan

Warisan adalah perkara atau sesuatu yang diwarisi turun temurun yang terdapat di sesebuah kawasan, negeri atau negara (Mohd Yuszaidi *et al.*, 2010). Malaysia mempunyai akta warisannya sendiri yang dikenali sebagai Akta Warisan Negara 2005 yang telah diluluskan di parlimen pada 2005. Akta Warisan Negara (2005:11) merekodkan warisan sebagai tapak, objek atau sebarang warisan kebudayaan yang diklasifikasikan semuanya sama ada dalam kategori warisan kebudayaan atau warisan semulajadi. Kesemua ini merupakan khazanah negara yang menggambarkan keseluruhan memori negara dan penduduknya (Yuszaidy *et al.*, 2011).

Warisan kebudayaan melibatkan kategori ketara atau tidak ketara berupa harta, struktur atau artifak kebudayaan dan boleh termasuk perkara, objek, butiran, artifak, struktur pembentukan, persembahan, tarian, nyanyian, muzik (Akta Warisan Kebangsaan, 2005:17). Foo (2019) menyatakan warisan ketara adalah warisan yang

kekal boleh dilihat dan dipegang manakala warisan tidak ketara adalah sebaliknya, iaitu yang tidak nyata, tidak dapat dilihat sebagai objek mahupun dipegang. Oleh yang demikian warisan kebudayaan ketara ialah kawasan atau tapak, monumen dan bangunan manakala warisan tidak ketara ialah mana-mana bentuk ungkapan, bahasa, sebutan lidah, pepatah, lagu yang dihasilkan melalui muzik, not, lirik boleh didengar, nyanyian, lagu rakyat, tradisi lisan, puisi, muzik, tarian, seni pentas, persembahan teater, penggubahan bunyi dan muzik dan seni mempertahankan diri.

Warisan semulajadi ialah ciri-ciri semulajadi mana-mana kawasan yang terdiri daripada pembentukan tanah secara fizikal atau biologi atau kumpulan pembentukan itu, ciri geologi atau fisiografi, gunung, sungai, anak sungai, pembentukan batu, pesisir laut atau mana-mana tapak semulajadi yang mempunyai nilai yang menonjol dari pandangan semulajadi, sains, pemuliharaan sejarah atau keindahan semulajadi termasuk flora dan fauna (Akta Warisan Kebangsaan, 2005:17). Secara umumnya Yuszaidy *et al.*, (2011) menyatakan warisan semulajadi ialah landskap bumi berserta fauna dan floranya.

Pada peringkat dunia, Pertubuhan Pendidikan, Sains dan Kebudayaan Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNESCO) telah mewujudkan program “*World Heritage Site*” (WHS), *UNESCO Global Geopark* (UGGp) dan “*Man and Biosphere*” (MAB) demi mengekalkan warisan kebudayaan dan semulajadi dunia serta menjadikannya sebagai perkongsian sejagat (Cenet *et al.*, 2019). WHS terdiri daripada tapak kebudayaan seperti Lembah Lenggong, tapak semulajadi seperti Taman Negara Mulu dan campuran budaya dan semulajadi seperti tapak Trang An di Vietnam. UGGp khusus untuk tapak geologi (semulajadi) yang menyerlah seperti Langkawi UGGp manakala MAB pula khusus untuk tapak biosfera (semulajadi) yang menyerlah seperti

hutan simpan Tasik Chini. Ini menunjukkan di peringkat dunia juga warisan adalah terdiri daripada warisan kebudayaan dan juga warisan semulajadi.

Mulai 2017, daerah Kuala Muda didapati mempunyai tiga warisan yang sangat istimewa dan unik iaitu warisan geologi (Che Aziz *et al.*, 2019), biologi (Siti Azizah *et al.*, 2019) dan budaya kategori arkeologi tamadun awal (Mokhtar *et al.*, 2019), iaitu mempunyai bukti warisan semulajadi (geologi dan biologi) dan warisan budaya ketara (arkeologi tamadun awal). Inilah produk pelancongan warisan terbaru di daerah Kuala Muda.

1.3 Pelancongan Warisan

Prentice (1993) menyatakan pelancongan warisan adalah melibatkan pergerakan manusia ke kawasan yang mempunyai bukti warisan kebudayaan dan atau alam semulajadi yang menarik dan unik. Tujuannya ialah untuk keluar melancong bagi mendapatkan pengalaman tentang kesahihan dan ketulenan tempat, artifak dan aktiviti yang mewakili cerita sebenar tentang masyarakat masa lalu dan kini di sesebuah kawasan (Alister dan Wall, 1982: 9; Asmak dan Fatimah, 2010; Logeswaran *et al.*, 2015; Camilleri, 2018: 2).

Mengikut Abdul Razak (2006) dan Mohamad Zaki *et al.*, (2014) pelancongan warisan merupakan sesuatu yang subjektif dan terlalu luas skopnya namun secara umumnya menumpukan kepada bukti tinggalan bahan bernilai sejarah sesebuah kawasan atau negara. Oleh kerana itu banyak istilah pelancongan didapati berkait dengan pelancongan warisan seperti pelancongan sejarah, pelancongan budaya dan pelancongan arkeologi, iaitu pelancongan kebudayaan manakala pelancongan geologi dan ekologi adalah pelancongan alam semulajadi.

Kiper (2013) menyatakan industri pelancongan warisan merupakan agen yang boleh menjadikan warisan sesebuah negara terkenal selain menjadi sumber ekonomi dan akhirnya sebagai satu kekuatan yang sangat positif untuk memeliharanya di bawah konsep Warisan Dunia UNESCO. Sejarah industri pelancongan warisan menunjukkan ianya adalah satu fenomena yang telah melalui satu proses metamorfosis iaitu ianya telah mengalami satu perubahan yang sangat ketara. Bermula bersama revolusi industri pada abad ke-19 Masihi berkembang ke abad ke-20 Masihi yang dilihat lebih menyerlah pada skala yang sangat besar dan menguntungkan (Walsh, 1992; Walton, 2020).

Pada abad ke-21 ini, pelancong didapati sangat ingin berkomunikasi dengan sekitaran, asal-usul dan masa lalu mereka. Seinggakan Lowenthal (1985) menyatakan pelancongan warisan bukan pelancongan sejarah, tapi lebih daripada itu. Pelancongan warisan dilihat boleh memberikan pendedahan masa lalu di masa sekarang, iaitu satu ilmu universal tentang fenomena alam dan kemanusiaan. Eropah terutamanya telah mengambil peluang industri pelancongan warisan ini secara maksimum dan telah menjadi sumber ekonomi utama negara mereka (Walsh 1992; Ashworth dan Larkham, 1994).

Produk pelancongan warisan sama ada budaya mahupun semulajadi juga dikenali sebagai produk ikonik iaitu satu produk yang dikenali umum kerana kesahihan faktanya (Grayson dan Martinec 2004; Becken, 2005; Woodside *et al.*, 2007; Tang *et al.*, 2009). Produk ini selalunya memberikan imej yang sangat positif di kalangan pelancong dan masyarakat setempat kerana ia menjadi simbol kebanggaan setempat (Jenkins, 2003; Holt 2004). Menurut Holt (2004) produk ikonik seperti warisan boleh menjadi sumber jualan utama untuk satu-satu lokaliti yang mempunyainya.

Inisiatif UNESCO mengiktiraf tapak warisan kebudayaan dan semulajadi sebagai tapak WHS, UGGp dan MAB telah merancakkan lagi industri pelancongan warisan dunia. Pengiktirafan UNESCO ini menyebabkan tapak atau lokasi WHS, UGGp dan MAB menjadi produk pelancongan warisan yang sangat berjaya (Cellini, 2011). Sehubungan itu setiap tahun UNESCO mengadakan konvensyen khas tentang industri pelancongan warisan ini untuk memastikan ianya satu industri yang lestari iaitu kekal terpelihara dan dapat memberikan faedah yang besar kepada komuniti, kawasan dan negara (Budeanu *et al.*, 2016). Mengikut Pederson (2002), Baram (2008) serta Falk dan Hagsten (2020) lokasi warisan sebegini biasanya akan menjadi produk pelancongan warisan yang sangat berjaya.

Geologi daerah Kuala Muda telah diiktiraf sebagai Geopark Kebangsaan pada 2017 (Mokhtar dan Ibrahim, 2019) dan kini sedang diuruskan untuk menjadi UGGp. Tapak Kompleks Arkeologi Sungai Batu telah diiktiraf sebagai tapak Warisan Kebangsaan yang juga kini sedang diuruskan untuk menjadi tapak WHS manakala bakau Merbok telah dimulakan usaha untuk dicalonkan sebagai tapak MAB. Ini menunjukkan daerah Kuala Muda akan mempunyai tiga tapak bertaraf UNESCO pada masa hadapan. Maka, ketiga-tiga produk ikonik boleh menjadi tapak pelancongan warisan yang berjaya pada masa depan seperti mana yang direkodkan oleh Shabani *et al.*, 2020.

1.4 Komuniti

Dalam kajian sains sosial konsep komuniti selalunya digambarkan dalam banyak versi sehingga menyebabkan takrif komuniti tersebut menjadi longgar (Abdul Rahman, 2007). Namun begitu ahli sosiologi telah memberikan satu definisi yang agak padu dan dapat dijadikan sandaran berkaitan takrif komuniti itu sendiri. Berdasarkan

definisi sains sosial komuniti merupakan satu organisasi sosial yang terkumpul di dalamnya sekelompok manusia yang mempunyai unit kediaman dalam sesuatu kawasan geografi, mempunyai kehidupan yang tersendiri, tersusun dan mempunyai sistem organisasi sosial yang mampan. Selain itu, Poplin (1979:8) turut memberi garis panduan terhadap komuniti yang merujuk kepada sekumpulan individu yang mewakili persekitaran sesuatu geografi atau lokaliti, mempunyai interaksi sosial dan hubungan komuniti yang baik.

Berdasarkan kepada perkara berkenaan maka komuniti lebih jelas ditakrif sebagai sekumpulan individu yang mendiami sesebuah kawasan atau penempatan geografi yang mempunyai daya hubungan interaksi dalam sesama mereka yang membolehkan pembentukan permuafakatan berlaku sesama mereka (Yahya, 2007). Pembentukan muafakat yang berlaku itu kemudiannya mampu menjelmakan keharmonian kaum yang akhirnya membolehkan perkembangan dan sosioekonomi diperkembangkan dengan baik (Ahmad, 2015).

Perkara ini selaras dengan Dasar Komuniti Negara yang menekankan lapan teras utama yang antaranya menekankan nilai keusahawanan, perniagaan sosial dan perkhidmatan sosial (Anynamous, 2019a) yang membolehkan komuniti terlibat secara terus dengan pelancongan. Ini kerana di bawah dasar tersebut membolehkan wujudnya keusahawanan sosial dan memperkasakan perkhidmatan sosial yang boleh dikaitkan secara langsung dengan bidang pelancongan. Ini membolehkan komuniti terlibat secara langsung sebagai pengusaha kraf, inap desa selain terlibat dalam industri makanan tradisi yang mampu menjana pendapat komuniti setempat. Dalam konteks kajian ini komuniti yang terlibat dalam memperlengkapkan kajian ini adalah daripada penduduk setempat (pemain industri pelancongan, pelajar sekolah dan penghulu), pemegang taruh (Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah), Jabatan

Mineral dan Geosains Malaysia (Kedah / Perlis / Pulau Pinang) dan Jabatan Warisan Negara). Kesemua data daripada komuniti tersebut akan diambil datanya bagi memperkukuhkan kajian ini.

1.5 Kawasan Kajian

Kajian ini melibatkan keseluruhan daerah Kuala Muda yang berkeluasan 922.7 km², terletak di bahagian barat laut negeri Kedah Darul Aman iaitu di koordinat 5°34'59.99"U dan 100°22'59.99"T. Bahagian barat bersempadan terus dengan Selat Melaka dan terdapat satu pulau iaitu Pulau Sayak manakala bahagian timur bersempadan dengan daerah Sik dan Baling. Bahagian utaranya pula bersempadankan daerah Yan dan Pendang manakala bahagian selatan bersempadankan daerah Kulim dan negeri Pulau Pinang yang dipisahkan oleh Sungai Muda (Peta 1.1). Pusat pentadbiran daerah Kuala Muda terletak di bandar Sungai Petani.

Peta 1.1: Lokasi daerah Kuala Muda di Kedah Darul Aman (sumber: koleksi penulis)

Daerah Kuala Muda disaliri oleh dua sungai utama iaitu Sungai Muda dan Sungai Merbok yang muaranya terus ke Selat Melaka. Sungai Muda merupakan

sempadan selatan dan timur daerah Kuala Muda dengan bahagian hulunya berada di Empangan Muda, daerah Sik.

Sungai Merbok pula adalah jenis estuari iaitu sungai yang bergantung sepenuhnya kepada turun naik aras laut. Kemasinan air ini membenarkan Sungai Merbok dipenuhi dengan hutan bakau. Pada masa kini sekitar 3,000 hektar daripadanya diwartakan sebagai Hutan Simpan Bakau Merbok (Siti Azizah *et al.*, 2019). Kedua-dua sungai utama ini dan cawangannya di dalam daerah Kuala Muda menyediakan ekosistem unik dengan kepelbagaian biologi. Pihak Majlis Perbandaran Sungai Petani mempunyai jeti khas di Sungai Merbok bagi menampung keperluan pengangkutan air yang dikenali sebagai Jeti Semeling. Pada 2019, kompleks jeti ini telah dinaiktaraf sebagai Pusat Interpretasi Pelancongan Kuala Muda yang dilengkapi dengan tiga galeri iaitu Galeri Jerai Geopark, Galeri Biodiveristi Merbok dan Galeri Kedah Tua.

Puncak tertinggi adalah Gunung Jerai (1,217 m) yang dikongsi bersama dengan daerah Yan. Oleh kerana mempunyai ketinggian melebihi 1,000m di atas aras laut maka terdapat empat jenis hutan hujan khatulistiwa di Gunung Jerai (Siti Azizah *et al.*, 2019) iaitu hutan dipterokarp tanah rendah (<350 m), hutan dipterokarp bukit (350-672 m), hutan dipterokarp pergunungan (672-1,067 m) dan hutan gunung ericaceous (>1,067 m). Sekitar 8,000 hektar telah di warta sebagai Hutan Simpan Kekal Gunung Jerai. Kepelbagaian hutan ini juga mempunyai kepelbagaian biologi yang hidup di sekitarnya. Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah) mempunyai sebuah Muzium Perhutanan di pertengahan perjalanan ke puncak Jerai yang telah beroperasi sejak 1985.

Daratan di lembangan antara laut ke puncak Jerai dan kawasan sekitarnya menjadi kawasan tumpuan penduduk dan kegiatan ekonomi setempat seperti pertanian

dan perniagaan yang meliputi 16 buah mukim (Peta 1.1) di daerah ini dengan penduduk berjumlah lebih 500,000 orang. Mukim-mukim tersebut ialah Kuala, Bukit Meriam (terdapat Pulau Sayak), Merbok, Haji Kudong, Kota, Rantau Panjang, Pekula, Pinang Tunggal, Sidam Kiri, Teloi Kiri, Simpor, Sungai Pasir, Sungai Petani, Bujang, Semeling dan Gurun. Ini menunjukkan daerah Kuala Muda mempunyai landskap lengkap daripada pulau, laut, pantai, bakau, sungai, dataran lembah, sawah padi, bukit, air terjun sehinggalah ke pergunungan puncak Gunung Jerai (Latifah, 1988; Mohd Isa, 2001; Haslindawati *et al.*, 2017). Setiap mukim mempunyai keunikan geomorfologi yang tersendiri.

Mukim Kuala, Bukit Meriam dan Merbok mempunyai bahagian pantai menghadap ke laut Selat Melaka. Semasa bencana tsunami 2004, ketiga-tiga mukim ini telah terkesan terutamanya mukim Kuala yang telah memusnahkan kampung dan menyebabkan kematian. Pihak Majlis Perbandaran Sungai Petani telah mengambil inisiatif membangunkan sebuah Galeri Tsunami di sini pada tahun 2006.

Sempadan selatan mukim Kuala, Haji Kudong, Kota, Rantau Panjang, Pekula, Pinang Tunggal, Sidam Kiri dan sempadan timur mukim Teloi Kiri menghadap Sungai Muda, manakala mukim Bukit Meriam, Simpor, Sungai Pasir, Sungai Petani, Merbok, Bujang dan Semeling mempunyai salah satu sempadan menghadap ke Sungai Merbok. Mukim Merbok, Bujang dan Gurun pula berkongsi sempadan di pergunungan Jerai dengan daerah Yan di utara. Hutan Simpan Kekal Jerai melibatkan mukim Merbok, Bujang dan Semeling manakala Hutan Simpan Bakau Merbok melibatkan mukim Bujang, Simpor, Sungai Pasir, Sungai Petani dan Semeling. Memandangkan kajian arkeologi sejak 1840-an banyak menemui bukti di mukim Merbok maka pada tahun 1980 pihak Jabatan Muzium dan Antikuiti telah membangunkan sebuah Muzium Arkeologi Lembah Bujang di Bukit Batu Pahat.

Sebagaimana bahagian lain dunia, landskap semulajadi daerah Kuala Muda juga telah lama menjadi tumpuan pelancong khususnya pelancongan rekreasi pantai, air terjun, puncak Jerai dan memudik Sungai Merbok. Muzium Arkeologi Lembah Bujang di Kompleks Percandian Bukit Batu Pahat mula beroperasi pada 1980 manakala Muzium Perhutanan di laluan ke puncak Jerai mula beroperasi pada 1985. Kehadiran kedua-dua muzium ini telah mempertingkatkan jumlah pelancong ke daerah Kuala Muda. Peningkatan ini juga disokong oleh produk agama, agro, kesihatan, pendidikan, sukan dan gastronomi yang banyak terdapat di daerah Kuala Muda ini.

1.6 Isu Dan Masalah Pemasaran Pelancongan Warisan Di Daerah Kuala Muda

Geologi daerah Kuala Muda telah berevolusi sejak lebih 500 juta tahun dahulu yang telah menghasilkan bentuk muka bumi dan panorama yang ada sekarang. Pentadbir dan penduduk di daerah ini telah mempromosi dan membangunkan prasarana pelancongan berasaskan pelancongan eko khususnya rekreasi seperti perkelahan di Pantai Merdeka dan Pulau Sayak, menikmati keindahan alam Puncak Jerai dan menyusuri keindahan hutan bakau di Sungai Merbok. Oleh kerana sebelum 2019 tidak pernah diketengahkan konsep geopelancongan maka lokasi ini lebih sebagai produk ekopelancongan. Sehingga kini ianya masih belum dikaitkan dengan konsep geopelancongan sepenuhnya. Begitu juga dengan produk biologi biotapak. Kesemuanya dikenali sebagai produk ekopelancongan dengan menyelusuri Sungai Merbok melihat biodiversiti bakau dan ke puncak Gunung Jerai melawat Muzium Perhutanan. Produk arkeologi tamadun awal didapati lebih diketahui khusus sebagai produk pelancongan arkeologi khasnya selepas Muzium Arkeologi Lembah Bujang boleh mula dilawati pada 1980. Ini menunjukkan sehingga 2019 hanya produk

arkeologi tamadun awal sahaja yang dikenali sebagai produk ikonik daerah. Oleh yang demikian di peringkat daerah Kuala Muda sehingga 2023 belum dicatatkan adanya kajian akademik yang berupaya mengkombinasikan data primer berkaitan nilai setiap produk pelancongan ikonik berkenaan. Ini jelas memerlukan satu pendekatan sistematik supaya data berkaitan nilai produk tersebut dapat dicerap datanya.

Selain itu di peringkat daerah Kuala Muda telah direkodkan adanya tiga produk pelancongan warisan iaitu geologi, biologi dan arkeologi yang hanya mula diperkenalkan sebagai produk ikonik pada 2019 (Mokhtar dan Ibrahim, 2019). Maka secara umumnya gabungan produk ini masih belum dibangunkan secara holistik oleh daerah Kuala Muda. Malah belum ada sebarang kajian terperinci dan menyeluruh tentang tahap pengetahuan komuniti di daerah ini khasnya tentang gabungan tiga produk pelancongan warisan yang ikonik ini. Ini sangat perlu dilakukan untuk produk atau lokaliti pelancongan warisan dalam daerah Kuala Muda supaya dapat terus kekal terpelihara dan mendatangkan sumber ekonomi kepada daerah khasnya.

Pendapat komuniti dalam sektor pelancongan daerah khasnya masih belum dikaji dengan meluas. Kajian terdahulu hanya melibatkan kesedaran komuniti dalam pelancongan yang melibatkan pandangan komuniti yang terlibat secara langsung dalam pelancongan (Nadiah *et al.*, 2012; Norhafiza dan Ku' Azam, 2018; Rosniza *et al.*, 2018; Jemmy *et al.*, 2020; Norhayati *et al.*, 2021). Namun begitu data ketersediaan komuniti daripada sudut pandangan pemegang taruh dan dikalangan warga emas, pelajar dan komuniti sekitar lokasi pelancongan selainnya masih belum dicerap datanya secara menyeluruh yang memerlukan kajian dijalankan bagi memperlengkapkannya.

Hala tuju pemasaran pelancongan warisan di daerah Kuala Muda juga sehingga kini belum dijalankan kajian dengan mendalam. Kebanyakan kajian soal selidik hanya

tertumpu berkaitan jenis, potensi dan persepsi komuniti dalam pelancongan yang tidak disertakan data berkaitan hala tuju pemasaran pelancongan warisan secara khusus dalam kajian terdahulu. Perkara ini jelasnya menunjukkan di peringkat daerah Kuala Muda masih terdapat beberapa isu dan masalah yang perlu diselesaikan bagi membolehkan proses pemasaran pelancongannya dapat dijalankan dengan lebih berkesan.

1.7 Latar Belakang Kajian

Farhana *et al.*, (2015) telah memulakan kajian pelancongan di Lembah Bujang. Kajian mereka menumpukan kepada pelancong tempatan dan kaitannya dengan tapak dan muzium arkeologi. Soal selidik yang dijalankan terhadap 150 responden pelancong tempatan mendapati tarikan utama (>80%) ke Lembah Bujang adalah atas dasar faktor sejarah dan arkeologi, dan selebihnya atas faktor keindahan semulajadi. Survei awal ini walaupun jelas menunjukkan bahawa kawasan ini mempunyai produk ikonik iaitu warisan arkeologi namun belum menyentuh tentang warisan semulajadi geopark dan bakau.

Rasoolimanesh dan Mastura (2016) pula telah menjalankan kajian soal selidik di kawasan Lembah Bujang untuk mengkaji persepsi masyarakat setempat dalam soal perkembangan pelancongan khasnya dalam menuju menjadi tapak arkeologi Warisan Dunia UNESCO. Tumpuan kajian tersebut menjurus kepada mendapatkan data primer berkaitan persepsi positif dan negatif terhadap impak pelancongan kepada mereka yang dikatakan berada pada tahap pra-pembangunan pelancongan yang maksudnya masih belum mempunyai pengalaman peribadi tentang pelancongan sebenar. Oleh kerana itu dapatan kajian adalah lebih kepada harapan pelancongan boleh menjadi pemangkin pembangunan kawasan dan menaik taraf kehidupan mereka, serta

kerisauan tentang pencemaran udara dan kebisingan, kadar jenayah, kesesakan dan kenaikan kos sara hidup. Secara umumnya dikatakan masyarakat setempat sangat setuju dan menyokong industri pelancongan dan sedia bekerjasama menjayakannya. Walau bagaimanapun kajian ini tidak melibatkan aspek pemasaran produk warisan secara langsung dan hanya mengaitkan dengan warisan arkeologi.

Farhana *et al.*, (2016a,b) pula melaporkan hasil kajian soal selidik terhadap 400 responden di Lembah Bujang tentang potensi setiap tapak arkeopelancongan dan kaedah yang sesuai untuk meningkatkan penglibatan penduduk. Hasil kajian mereka jelas menunjukkan potensi yang baik untuk tapak-tapak arkeologi menjadi produk pelancongan masa depan. Kajian ini juga hanya memberikan tumpuan kepada produk warisan arkeologi dan sejarah.

Adnan *et al.*, (2018) telah melakukan kajian lebih terperinci tentang potensi kedatangan pelancong tempatan ke Lembah Bujang daripada aspek arkeopelancongan. Mereka telah menjalankan kajian soal selidik kepada 150 responden dan telah menjalankan analisis SPSS (*statistical package for the social sciences*) tentang alasan negeri pelancong, lokasi tapak arkeologi yang dilawati, kekerapan mengunjungi Lembah Bujang, kategori penginapan yang dipilih, tujuan lawatan, cara lawatan, sumber pengetahuan tentang Lembah Bujang, asas kriteria lawatan, kemudahan prasarana, tahap kepuasan, tarikan utama di Lembah Bujang, lokasi lawatan tapak sejarah dan arkeologi yang paling berpotensi, cadangan cara untuk mempertingkatkan pengunjung ke produk arkeopelancongan dan tahap jaringan pemasaran serta maklumat. Rumusan kajian mereka merekodkan potensi yang besar untuk Lembah Bujang menjadi produk arkeopelancongan negara. Untuk kajian pemasaran didapati lebih 50% responden menyatakan tahap promosi perlu dipertingkatkan dalam media utama. Kajian ini juga hanya menumpukan kepada

produk arkeologi dan sejarah.

Norsuhana dan Fatimah (2018) pula dalam kajiannya menumpukan kepada pelancongan kulineri yang ada di kawasan Lembah Bujang. Kajian mereka secara umumnya juga mencadangkan potensi kulineri dalam industri pelancongan di Lembah Bujang dan mencadangkan tumpuan diberikan kepada penambahbaikan prasarana di kawasan ini.

Mastura *et al.*, (2019) melaporkan hasil kajian tentang pengetahuan dan tahap kesedaran komuniti tentang pelancongan di Lembah Bujang. Hasil soal selidik yang melibatkan 143 responden mendapati tahap pengetahuan dan kesedaran komuniti adalah masih rendah yang boleh mengganggu perkembangan industri pelancongan di kawasan ini. Oleh kerana itu mereka mencadangkan peningkatan tahap pengetahuan dan kesedaran komuniti perlu dilakukan melalui pelbagai kaedah promosi, pendidikan awam dan menganjurkan pelbagai program. Walau bagaimanapun, kajian ini masih belum melibatkan tiga produk ikonik yang terdapat di daerah Kuala Muda secara spesifik.

Mokhtar dan Ibrahim (2019) dalam buku “Jerai Geopark: Warisan Geologi, Geoarkeologi dan Biologi” sempena menjadikan daerah ini dan Yan sebagai Geopark Kebangsaan telah buat pertama kali menyenaraikan kesemua produk geologi, arkeologi, biologi dan budaya yang terdapat di kedua-dua daerah. Keistimewaan data geologi Kuala Muda ialah mempunyai bukti tertua negara iaitu Formasi Jerai yang berusia 550 juta tahun, diikuti oleh Formasi Mahang (440 juta tahun), rejahan granit Jerai (250 juta tahun), magma lewat (220 juta tahun), dan aktiviti Kuaterner sejak sekitar 2 juta tahun yang menghasilkan landskap indah Kuala Muda sekarang (Burton, 1967; Bradford, 1972; Jones, 1973) sebagai produk geopelancongan di bawah Jerai Geopark. Buku tersebut juga mendedahkan keistimewaan bukti biologi yang

menunjukkan Kuala Muda mempunyai (i) Hutan Simpan Kekal Merbok yang merupakan lokasi lebih 40 spesis bakau dunia, (ii) Hutan Simpan Kekal Jerai mempunyai keempat-empat kategori hutan hujan khatulistiwa dan (iii) landskap daripada kepulauan ke laut, pantai, sungai, dataran landai, kaki bukit hingga ke puncak Jerai (Siti Azizah *et al.*, 2019) sebagai biotapak dalam produk geopelancongan.

Walaupun produk pelancongan arkeologi daerah Kuala Muda telah dikenali khasnya mulai 1980 namun hanya mulai 2019 baharulah didedahkan melalui tapak Kompleks Arkeologi Sungai Batu bahawa ianya adalah bukti tamadun terawal Asia Tenggara sejak 788 Sebelum Masihi (SM) dan berterusan hingga abad ke-15 Masihi meliputi lebih 1,000 km² (Mokhtar *et al.*, 2019) sebagai tapak geoarkeologi menjadi produk geopelancongan. Kompleks Arkeologi Sungai batu telah di isytihar sebagai tapak Warisan Kebangsaan pada 2012.

Mokhtar *et al.*, (2019) juga merekodkan warisan ketara dan tidak ketara yang terdapat di Kuala Muda sebagai produk pelancongan sejarah dan budaya. Sehingga kini telah ada gerakan bersama Jabatan Warisan Negara. Walau bagaimanapun, penerbitan ini hanya menyentuh tentang keistimewaan pelbagai produk warisan dan industri pelancongan yang sepatutnya dijalankan tanpa membincangkan tentang kaedah pelaksanaan. Namun, kajian Mokhtar dan Ibrahim (2019) inilah buat pertama kalinya memperkenalkan produk ikonik pelancongan warisan yang terdapat di daerah Kuala Muda.

Adnan *et al.*, (2020) pula melaporkan hasil kajian soal selidik terhadap 150 responden tentang produk ekopelancongan di Lembah Bujang, Hasil kajian tersebut merekodkan tiga produk utama ekopelancongan iaitu Puncak Jerai, Pantai Merdeka dan Tanjong Dawai, diikuti oleh Hutan Simpan Merbok, Pulau Sayak dan Pantai Teluk Nipah.

Sakinah *et al.*, (2021) telah merekodkan dalam siri khazanah Malaysia tentang “Warisan Lembah Bujang: Tamadun Terbilang” yang menggabungkan antara warisan semulajadi dengan warisan arkeologi dan budaya yang terdapat di kawasan ini. Walau bagaimana pun mereka tidak mengaitkannya dengan industri pelancongan dan pemasarannya.

Maka, dapatan kajian terdahulu jelas menunjukkan tiada kajian yang berfokus kepada pemasaran daerah Kuala Muda dalam pelancongan warisan yang menggabungkan ketiga-tiga produk ikonik bersama produk sampingan yang lain dan kaitannya dengan komuniti. Ini kerana berdasarkan kajian akademik oleh Farhana *et al.*, (2015), Rasoolimanesh dan Mastura (2016), Farhana *et al.*, (2016a,b), Adnan *et al.*, (2018), Nursuhana dan Fatimah (2018), Mastura *et al.*, (2019), Mokhtar dan Ibrahim (2019) Mokhtar *et al.*, (2019), Adnan *et al.*, (2020) dan Sakinah *et al.*, (2021) membolehkan bukti geologi daerah Kuala Muda yang telah berevolusi sejak lebih 500 juta tahun dahulu, bukti geoarkeologi dan biologi direkodkan menerusi kajian akademik.

Sehubungan itu memandangkan tiga produk pelancongan warisan iaitu geologi, biologi dan arkeologi hanya mula diperkenalkan sebagai produk ikonik pada 2019 (Mokhtar dan Ibrahim, 2019) maka secara umumnya gabungan produk ini masih belum dibangunkan secara holistik oleh daerah Kuala Muda. Malah belum ada sebarang kajian terperinci dan menyeluruh tentang tahap pengetahuan dan pendapat komuniti di daerah ini khasnya tentang gabungan tiga produk pelancongan warisan yang membolehkan kajian ini dijalankan.

1.8 Objektif Kajian

Oleh kerana daerah Kuala Muda merupakan satu-satunya daerah di Malaysia yang mempunyai produk ikonik yang menggabungkan antara geologi, arkeologi tamadun awal dan biologi (bakau dan hutan hujan khatulistiwa) maka secara umumnya tujuan utama kajian ini adalah untuk menjadikan daerah ini sebagai contoh lokasi pelancongan warisan yang berjaya dan lestari berdasarkan justifikasi UNESCO terhadap tapak WHS, UGGp dan MAB. Maka, objektif kajian pemasaran pelancongan warisan daerah Kuala Muda ini ialah:

- (1) Mengenal pasti nilai produk pelancongan warisan di daerah Kuala Muda,
- (2) Memahami tahap pengetahuan komuniti tentang pelancongan warisan dan kaitannya dengan daerah Kuala Muda
- (3) Mengenal pasti pendapat komuniti untuk menjadikan daerah Kuala Muda sebagai lokasi pelancongan warisan, dan
- (4) Merangka hala tuju pemasaran pelancongan di daerah Kuala Muda bagi memperkembangkan produk pelancongan warisan

1.9 Kaedah Kajian

Bagi memenuhi keperluan tujuan kajian di atas maka kaedah yang akan digunakan adalah seperti yang berikut (perbincangan lengkap dilakukan dalam Bab 3), iaitu melibatkan kajian literatur, temu bual, Kajian Rintis, Kajian Sebenar, analisis SPSS dan interpretasi akhir. Kajian literatur merupakan langkah pertama dijalankan bagi mengumpulkan maklumat berkaitan isu dan masalah kajian yang perlu dihuraikan dalam penyelidikan.

Kajian ini melibatkan penelitian terhadap artikel, manuskrip, laporan, jurnal dan penerbitan seumpamanya yang membantu dalam membina kerangka awal penyelidikan (Amri, 2016). Penelitian terhadap rekod-rekod kajian terdahulu membolehkan isu dan masalah berkaitan pemasaran pelancongan yang masih belum

terjawab menerusi kajian lampau dapat direkodkan yang membolehkan kajian terkini berkaitan pemasaran pelancongan di daerah Kuala Muda dijalankan.

Selepas data kajian literatur mencukupi maka kajian lanjutan yang melibatkan kaedah temu bual yang mempunyai tujuan untuk mendapatkan kedua-dua data kualitatif dan kuantitatif (Taherdoost, 2021: 2022) turut dijalankan. Menerusi kaedah temu bual ini membolehkan beberapa isu direkodkan terhadap permasalahan sedia ada pemasaran pelancongan warisan daerah yang membolehkan soalan soal selidik rintis dirangka. Kaedah ini sangat penting untuk dijalankan dalam kajian ini bagi memahami situasi sebenar berkaitan kelompangan data sedia ada dalam pemasaran pelancongan yang membolehkan kajian ini diteruskan.

Selepas itu soalan mula dirangka bagi membolehkan Kajian Rintis dijalankan. Kaedah ini diaplikasikan dengan tujuan utamanya adalah untuk mengesahkan kebolehlaksanaan kajian dengan menilai kriteria kemasukan dan pengecualian responden selain menguji instrumen yang digunakan untuk memperlengkapkan kajian seperti mana cadangan In (2017). Ini membolehkan penilaian hasil peringkat awal dijalankan menerusi komen penambahbaikan daripada tiga sumber rujukan yang membolehkan soalan untuk soal selidik sebenar dirangka dan diedarkan.

Selepas itu Kajian Sebenar yang melibatkan pengedaran borang soal selidik dijalankan bagi membolehkan data berkaitan sikap, kepercayaan atau pendapat melalui standard soal selidik direkodkan menerusi kajian akademik seperti mana cadangan Pozzo *et al.*, (2019). Hasil kajian berkenaan kemudiannya dianalisis menggunakan perisian SPSS bagi mendapatkan keabsahan kajian hingga membolehkan interpretasi akhir dilakukan.

1.10 Skop Kajian

Fokus utama kajian ini ialah tentang pemasaran sebuah lokasi yang mempunyai produk pelancongan warisan. Kajian ini hanya melibatkan kajian temu bual, Kajian Rintis dan Kajian Sebenar untuk mendapatkan data primer berkaitan tahap pengetahuan dan pendapat komuniti di dalam pemasaran pelancongan warisan di daerah Kuala Muda. Data daripada borang soal selidik akan dianalisis dengan kaedah SPSS yang melibatkan analisis kebolehpercayaan untuk melengkapkan kajian ini. Bagi membolehkan dapatan data primer dianalisis maka kaedah analisis gabungan atau "*mix method*" telah diaplikasikan yang melibatkan analisis data kuantitatif dan kualitatif melalui penyelidikan yang telah dijalankan (Scherma *et al.*, 2018).

Kelebihan menggunakan kaedah analisis campuran ("*mix method*") membolehkan proses pengumpulan, analisis data, menyepadukan penemuan dan inferensi kajian menggunakan kedua-dua pendekatan kualitatif dan kuantitatif dalam satu kajian dapat dilaksanakan (Doyle *et al.*, 2009; Dawadi *et al.* 2021). Ini membolehkan interpretasi menyeluruh dapat dikemukakan bagi memperkukuh dapatan akhir kajian.

Selain itu, kajian ini hanya melibatkan analisis terhadap 17 responden temu bual, 75 responden untuk Kajian Rintis dan 674 responden untuk Kajian Sebenar yang berada di lingkungan 16 mukim di daerah Kuala Muda. Responden tersebut termasuklah komuniti (masyarakat awam dan pelajar) dan pemegang taruh (Jabatan Perhutanan Semenanjung Malaysia (Kedah), Jabatan Mineral dan Geosains Malaysia (Kedah / Perlis / Pulau Pinang) dan Jabatan Warisan Negara. Oleh kerana kajian ini mengukur data berkaitan pendapat komuniti dan ketersediaan prasarana pelancongan daerah maka proses temu bual, Kajian Rintis dan Kajian Sebenar yang dijalankan

melibatkan wakil kerajaan negeri, penghulu, staf pentadbiran daerah Kuala Muda, staf jabatan yang berkaitan selain pemain industri pelancongan di daerah Kuala Muda.

1.11 Organisasi Tesis

Umumnya tesis ini dibahagikan kepada lima (5) bab iaitu:

Bab 1 akan dimulakan dengan membincangkan tentang definisi warisan dan pelancongan warisan. Ini diikuti perbincangan tentang kawasan kajian, latar belakang dan isu serta masalah yang berkaitan dengan kajian. Dapatan perbincangan tersebut membolehkan tujuan, kaedah dan skop kajian dibincangkan dan akhir sekali bab ini akan memberikan huraian bab yang terdapat di dalam tesis ini.

Bab 2 akan membincangkan tentang kajian literatur yang berkaitan dengan pemasaran pelancongan warisan di beberapa tapak terpilih. Melalui kajian literatur ini, aktiviti survei terhadap produk pelancongan warisan ikonik yang terdapat di daerah Kuala Muda (Mokhtar dan Ibrahim, 2019) dijalankan bagi memetakan kemudahan prasarana dan proses promosi yang telah dijalankan di daerah ini.

Bab 3 membincangkan kaedah yang diguna pakai dalam mendapatkan data primer bagi melengkapkan kajian ini. Kaedah kajian seperti temu bual, Kajian Rintis dan Kajian Sebenar diperbincangkan dengan mendalam di dalam bab ini termasuk kaedah SPSS. Bab ini juga akan membincangkan hasil analisis terhadap data temu bual dan Kajian Rintis yang menjadi langkah awal kepada pensampelan Kajian Sebenar.

Bab 4 membincangkan dapatan data daripada pengedaran borang soal selidik sebenar. Dapatan data tersebut turut dianalisis menggunakan perisian SPSS untuk mendapatkan statistik sebenar terhadap variabel dan item yang diuji. Analisis demografi responden, analisis kebolehpercayaan, faktor pemuatan, varian rata-rata

(AVE) dan kebolehpercayaan komposit (CR) telah dijalankan bagi memperlengkapkan kajian ini.

Bab 5 merupakan bab kesimpulan untuk kajian ini yang akan menggabungkan kesemua data kualitatif dan kuantitatif untuk interpretasi akhir bagi menjawab objektif tesis. Akhirnya akan dibincangkan hala tuju pemasaran pelancongan di daerah Kuala Muda.

BAB 2

PEMASARAN DESTINASI PELANCONGAN WARISAN

2.1 Pengenalan

Bab ini akan membincangkan tentang kajian literatur yang berkaitan dengan tajuk kajian ini iaitu “Pemasaran Pelancongan Warisan di daerah Kuala Muda dari aspek Geologi, Arkeologi, Biologi dan Budaya”. Fokus pertama diberikan kepada penerbitan tentang definisi umum konsep pemasaran destinasi pelancongan. Kemudiannya fokus kepada penerbitan tentang pemasaran destinasi pelancongan warisan dan kaitannya dengan komuniti. Fokus kedua ditumpukan kepada produk-produk pelancongan warisan ikonik daerah Kuala Muda untuk dikenal pasti nilainya sebagai produk identiti daerah yang boleh dipasarkan. Fokus ketiga diberikan kepada ketersediaan kemudahan asas dan langkah promosi yang telah diambil dalam menjayakan industri pelancongan warisan yang lestari sebagai panduan kepada daerah Kuala Muda yang mempunyai kepelbagaian jenis produk pelancongan ikonik.

2.2 Kerangka Konseptual

Pemasaran destinasi pelancongan memerlukan strategi tersendiri dalam memperkenalkan sesebuah tempat atau lokasi yang mempunyai produk pelancongan. Khusus untuk pemasaran destinasi pelancongan warisan didapati lebih unik kerana ianya memerlukan komitmen komuniti setempat yang lebih tinggi. Berikut dibincangkan beberapa isu seperti produk pelancongan ikonik, infrastruktur dan promosi lokasi pelancongan dunia, pemasaran pelancongan, prasarana pakej pelancongan, promosi pelancongan serta isu dan masalah. Berikut dibincangkan jenis

kerangka konseptual dari segi komuniti, konsep pemasaran destinasi pelancongan, pemasaran destinasi pelancongan warisan dan pemegang taruh.

2.2.1 Komuniti

Poplin (1978) menyatakan secara umumnya komuniti adalah merupakan sekumpulan masyarakat yang menetap di sesuatu penempatan yang terancang dengan sistem mobilisasi masyarakat tersebut mengamalkan tatacara hidup secara berautonomi dan tersendiri. Tiga elemen penting yang wujud bagi sekumpulan komuniti adalah kawasan geografi, interaksi sosial, dan hubungan komuniti yang mampu menyerlahkan kesatuan bangsa walaupun mempunyai perbezaan dari aspek bangsa, agama dan amalan hidup seharian (Hamzah *et al.* 2004). Ia juga berkongsi aspirasi dan aktiviti seharian sehingga membolehkan semangat toleransi dan kekitaan wujud dalam sesebuah komuniti (Yahya, 2007).

Jang dan Mennis (2021) telah membincangkan keterlibatan komuniti adalah penting dalam sektor pelancongan dan keterlibatan mereka juga merupakan kunci kepada kelestarian kawasan pelancongan berkenaan. Malah dalam kajian Jang dan Mennis (2021) turut menjelaskan telah menjadi satu kepentingan untuk memasukkan komuniti tempatan ke dalam operasi dan pengurusan tapak, yang kedua-duanya memberi bermanfaat untuk memulihara tapak warisan dan kelestarian komuniti tempatan itu sendiri. Ini kerana daripada sejumlah 1,121 tapak warisan yang disenaraikan telah memperlihatkan keterlibatan komuniti secara langsung dalam sektor pelancongan yang membolehkan kawasan berkenaan menjadi lokasi pelancongan berjaya (Mohd Hafiz *et al.*, 2021).

Hal ini selari dengan pandangan Sanders (1958) yang turut menyatakan proses penglibatan komuniti dalam pembangunan terutama pelancongan dapat

diklasifikasikan kepada empat iaitu i) komuniti sebagai proses, ii) komuniti sebagai kaedah, iii) komuniti sebagai program dan iv) komuniti sebagai pergerakan. Komuniti sebagai satu proses adalah bermaksud komuniti diberikan tumpuan terhadap urutan interaksi terhadap aktiviti pelancongan, sebagai kaedah adalah untuk mencapai tujuan dalam setiap aktiviti pelancongan, sebagai program adalah komuniti didedahkan dengan setiap kandungan dan prosedur pelancongan sedia ada dan tahap keempat komuniti sebagai pergerakan lebih membawa maksud keterlibatan komitmen dan emosi komuniti itu sendiri dalam pembangunan pelancongan (Sander, 1958). Maksudnya secara umum mengikut Tomithy (1999) ialah penglibatan komuniti dalam pembangunan pelancongan lebih merupakan satu tindakan refleksi kepada wujudnya proses pengambilan keputusan dan faedah nyata dari pembangunan pelancongan yang dapat dinikmati secara bersama antara pemegang taruh dan komuniti setempat.

Arnstein (2007) telah memperkenalkan model pemerksaan dan keterlibatan komuniti dalam pelancongan kepada tiga tahap keterlibatan, iaitu penglibatan sebenar, penglibatan simbolik dan tiada penglibatan yang turut menekankan beberapa jenis kriteria dan ciri-cirinya yang tersendiri. Bagi tahap penglibatan sebenar ianya merangkumi jenis gerak kerja memperkasakan sektor tersebut dengan menekankan ciri komuniti dan pemain industri (pemegang taruh) mesti memainkan peranan secara bersama tanpa ada campur tangan mana-mana kuasa luaran yang boleh mempengaruhi keputusan dan peranan komuniti. Ini kerana menurut Fauziah *et al.*, (2016) dalam konteks pembangunan komuniti, setiap individu, organisasi atau komuniti seharusnya memperoleh kawalan ke atas kehidupan dan isu-isu yang berkaitan dengan mereka di dalam aspek ekonomi, sosial, psikologi dan politik.

Tahap penglibatan simbolik pula terbahagi kepada jenis perkongsian, interaksi dan perundingan yang lebih menjurus kepada kewujudan beberapa taraf dan peranan